

EDITORIAL

Bohuš Tomsa, profesor právní filosofie a mezinárodního práva na UK v Bratislavě a později UK v Praze, uveřejnil v roce 1943(!) v úvodníku časopisu „Právní historie a právní praxe“¹ obhajobu výuky právní historie na právnických fakultách. Obhajobu sice krátkou, ale jasnou, vášnivou a tak vřelou, že musí hřát u srdce snad každého vyučujícího právní historie i po těch téměř 80 letech od své publikace.

Kritikům výuky právní historie, kteří ji považovali za otravnou, neužitečnou a zbytnou překážku na cestě za právnickým titulem, adresoval Tomsa mj. tato slova. „*zpytování vlastní právnické osobnosti bylo by je přivedlo na myšlenku, že jim tato věda něco dala: že v skrytu jejich duše zanechala trvalé stopy, myšlenkovou a citovou atmosféru, která určovala jejich právnické úsudky a rozhodnutí, a ovlivňovala jejich právnické hodnocení. Byli by nahlédli, že právní historie vychovávala je ke tomu, co jsme si navykli nazývatí právním citem a smyslem pro spravedlnost, a že vytvářela jejich právnický charakter. Hrála v jejich životě roli, ačkoliv zapomněli na jednotlivosti, kterým je učila.*“

A důraz na citovou složku klade Tomsa i dále: „*To, čemu nás učila právní historie, se z největší části rozplyne, zmizí, ale jen zdánlivě, neboť se to změní v jednotný pocit, náladu, rozpoložení, jež dávají specifický ráz naší osobnosti, přetvářejíce ji v osobnost vsuktku právnickou. (...) Snad — řeknete — toho dalo by se docílit i jinými prostředky: zvláštními výklady o právní morálce, právní filosofii a pod. Ale proti nim má právní historie jednu nedocenitelnou výhodu: je konkrétní a názorná, a proto přesvědčující. Vhodně voleným příkladem z minulosti řekneme více a přesvědčivěji než učeným abstraktním výkladem o tom, co se má nebo nemá. Z právní historie mluví život ke životu, právní praxe ke právní praxi.*“

S Tomsou dnes budeme jen těžko souhlasit, co se metody týče. Plníme-li si hlavu jako USB Flash Disk historickými daty a nudnými údaji o státních zřízeních, těžko uslyšíme mluvit „život k životu“. Takovou kvalitu těžko zprostředkuje memorování mrtvých faktů a spoléhání se na to, že student si v té změti dat, která se nakonec „z největší části rozplyne“, najde „*právní cit a smysl pro spravedlnost*“. K tomu je potřeba ta pravá, tj. pravá hemisféra, kterou aktivuje a osloví až příběh, nikoliv kupa neživých informací. Pokud jsou „pocity, nálady, rozpoložení“ tím, co dává „*specifický ráz naší osobnosti přetvářející je v osobnost vsuktku právnickou*“, proč na ně nevsadit rovnou? Historie k nám může se stejnými výsledky promluvit v živém příběhu.

Že ta řeč historie nemusí být příjemná, a většinou je řevem či bolestným štkáním, je zjevné každému, kdo otevřel jakoukoliv kroniku, natožpak kroniku práva. Uzavřené

¹ TOMSA, B. Právní historie a právní praxe. *Právní praxe*, 1943, roč. 8, č. 1, s. 1–4. Dostupné z: <http://www.historyoflaw.eu>

osudy a ukončené příběhy nás přitom nikdy neplísni a nic nám nevyčítají – jejich síla a apel tkví v prožitém a pravém příkladu, který nás ovlivní, třebaže jej odděluje hráz dvou tisíc let. Ukazuje nám, znovu a znovu, že to, co je skutečné, nacházíme na cestě – není to něco, k čemu marně utíkáme jako nějaké životní metě. Znovu a znovu také dostáváme šanci to pochopit. Na čem to lze demonstrovat?

V roce 1997 vyšla kniha jiného skvělého profesora, Jaromíra Kincla, nazvaná „Deset slavných procesů Marka Tullia“². V úvodu autor představuje tehdejší soudní systém a trestní proces za doby Cicerona, jakož i klíčové postavení tehdejších řečníků: o úspěchu ve sporu rozhodoval v divadelní atmosféře římských soudů velmi často rétorický výkon a schopnosti řečníka manipulovat s publikem (velmi často byly k citovému vydírání soudu využívány např. děti).

Kincl také píše o zvláštní povaze trestního procesu, ve kterém mohl veřejnou žalobu vznést kterýkoliv občan; prokuratura v dnešní podobě existovala jen v jakési zárodečné a omezené variantě. Tyto žaloby soukromníků ve veřejném zájmu ovšem měly i svou stinnou stránku, podle autora nebyly „záležitostí jednoznačnou, jednoznačně chválnou. Podávaly se sice v zájmu římského státu, byly namířeny proti škůdcům republiky, měly sledovat především zájmy celospolečenské – sledovaly však zhusta zájmy soukromé, často hrubě kořistnické. Žalobami u trestních soudů začínali svou kariéru mladí Římané s politickými ambicemi. Vyblédli si vhodnou oběť (chamtivých provinčních úředníků bylo například vždycky dost a dost), vypracovali efektivní obžalovací řeč, kterou se blýskli na veřejnosti, tak se stali známými a již se mohli ucházet o přízeň voličů při volbě nějakého nižšího státního úředníka. Podáním žaloby pomohli sice zájmům veřejným, hlavně však pomohli sami sobě a své popularitě.“³

A jak píše Kincl, toto po živnostensku provozované udavačství se začalo vyplácet. Vznikaly celé „gangy“ profesionálních denunciantů, kteří žaloby na trestních soudech proměnily v báječný zdroj příjmů – samozvaný žalobce měl totiž podíl z konfiskovaného majetku. Posléze těch gangsterů ve veřejném zájmu přibývalo tolik, že podání žaloby u veřejného soudu se stalo v očích právnické komunity hanebností, které se renomovaní právníci většinou vyhýbali jako nedůstojné disciplíně.

S podobným angažmá soukromníků učinili zkušenost o dva tisíce let později v Německu u nekalé soutěže. Stejně jako u nás, může i v SRN podat žalobu na zdržení a odstranění závadného stavu u nekalé soutěže spotřebitelský nebo zájmový spolek. V praxi to znamená, že každý podnikatel, který se dopustil nekalé soutěže, může být vyzván (tzv. *Abmahnung*) spolkem, který si dal za cíl boj proti nekalé soutěži či ochranu spotřebitelů, k tomu, aby nekalé soutěže zanechal a odstranil závadný stav – třeba stáhnul z billboardu klamavou reklamu. Spolky současně uplatňovaly právo na paušální náhradu nákladů.

2 KINCL, J. *Deset slavných procesů Marca Tullia*. 1. vyd. Praha, C. H. Beck, 1997.

3 Ibid., s. 14.

Časem se ukázalo, že vznikla řada malých spolků, které *Abmahnung* zasílají podnikatelům jen ze zjištěných důvodů. Skutečným zájmem spolku bylo inkasovat náhradu a tento „podnikatelský záměr“ byl servírován veřejnosti ve ctihodném hávu ochrany spotřebitele a hospodářské soutěže. Tyto pochybné entity byly pejorativně označovány za „poplatkové spolky“ (Gebührenvereine). Zásah přišel nejprve v podobě samoregulace, kdy se spolky snažily samy nastavit pravidla v kodexu jednání, protože tyto excesy znamenaly reputační riziko pro všechny podobné spolky (šlo vlastně o literárně vyjádřené pohrdání jako kdysi u římských elitních právníků). To ale nestačilo. Do hry nakonec vstoupil německý zákonodárce a novelou zákona o nekalé soutěži zpřísnil požadavky na žalobce tak, aby to „poplatkoví“ těžaři neměli tak jednoduché.

Možná si řekneme: není vlastně jedno, z jakého důvodu se někdo dobrovolně zasažuje o veřejný zájem, aniž by to bylo jeho úkolem? Nejsou případné zavrženíhodné motivy samozvaného hlídače (hamižnost, snaha ublížit, závist, touha po moci či uznání, pýcha či zloba) akceptovatelné, když jde o nápravu věcí veřejných? Neusětí erár, když si ti „gangsteři dobra“ nechají zaplatit žold z jiné pokladny či se dokonce vyplácí vlastní měnou – třeba sebeuspokojením svého zbytnělého ega? A lze vůbec odlišit ty ctihodné motivy od nectiuhodných? Není to jen plané moralizování?

A co když to jedno není? Co když se ty rozdíl v motivaci bojovníků za všeobecné blaho projeví až v čase, až to bude opravdu důležité – třeba ve volbě hraničních prostředků, které jsou dotyční ve „veřejném zájmu“ ještě schopni použít, anebo nebo v nesmiřitelnosti, která prozrazuje, že tento zájem byl jen klamavou fasádou. Právě historie nám k tomu dává tolik příkladů; současně nás varuje, že s nízkými motivy pod praporem dobra musíme počítat.

A současnost má bohužel také své příklady. V akademických kruzích teď budí pozornost případ profesora Gregoryho Pattona, lingvisty, který se během přednášky na Univerzitě Jižní Kalifornie měl dopustit urážky černošských studentů, neboť několikrát vyslovil čínské slovo „nei ge“, znamenající „tohle“, aby demonstroval jedno z běžných „vycpávkových slov“ v čínštině. To ovšem vzbudilo nevoli části studentů, protože slovo se výslovností blíží anglickému hanlivému výrazu pro obyvatele černé pleti. I když Patton vše vysvětlil a slovo jednoznačně použil jako čínský výraz, byl prozatím stažen z výuky a univerzita bude nyní rozhodovat o jeho dalším osudu.

Bohuš Tomsa byl z univerzity vyhozen třikrát – poprvé slovenskými nacionalisty, podruhé nacisty a potřetí (v roce 1948 a definitivně) komunisty. Zajímalo by mě, co by na „tohle“ řekl.

Josef Kotásek